

**ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ "ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ"
ФИЛОСОФСКО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЕТНОЛОГИЯ**

Петя Атанасова Петрова-Ангелова

**ИНСТИТУЦИИ И РОМИ: ФОРМИ НА ПОСРЕДНИЧЕСТВО
(ПО ПРИМЕРА НА РАЙОН „ИЗТОЧЕН” ГР. ПЛОВДИВ)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор”

Област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки
Професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата
Докторска програма: Социална антропология

Научен ръководител:
доц. д-р Меглена Златкова

ПЛОВДИВ

2020

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на Катедра "Етнология", Философско-исторически факултет, Пловдивски университет "Паисий Хилендарски", гр. Пловдив.

Настоящият дисертационен труд "Институции и роми: форми на посредничество (по примера на район "Източен" гр. Пловдив) е с общ обем 297 страници, от които основен текст (благодарности, увод, четири глави, заключение и библиография) - 275 страници и приложения (интервю /откъс/, снимки), приноси и декларация - 22 страници. Цитираната библиография включва 133 заглавия на български и английски език, 16 документа на български и английски език, 2 вестника, както и 13 интернет източника.

Състав на научното жури: Проф. д-р Пламен Бочков - рецензия

Доц. д-р Алексей Пампоров - рецензия

Доц. д-р Илия Илиев - становище

Доц. д-р Меглена Златкова - становище

Доц. д-р Сийка Ковачева - становище

Публичната защита на дисертационния труд ще се проведе на 02.10.2020 г. от 11:00ч. в зала Компас в Пловдивски университет "Паисий Хилендарски", гр. Пловдив на ул. "Цар Асен" № 24. Материалите по защитата са на разположение в Катедра "Етнология".

ИНСТИТУЦИИ И РОМИ: ФОРМИ НА ПОСРЕДНИЧЕСТВО (ПО ПРИМЕРА НА РАЙОН „ИЗТОЧЕН” ГР. ПЛОВДИВ)

Съдържание на дисертационния труд

БЛАГОДАРНОСТИ

УВОД

ГЛАВА I. МЕТОДОЛОГИЧЕСКА ОБОСНОВКА И РАБОТА НА ТЕРЕН

Позицията на антрополога

Етика на служителя и етика на изследователя

Граница между служител и изследовател

Обобщение

ГЛАВА II. ДЪРЖАВНАТА ИНСТИТУЦИЯ

Институция – теоретична рамка

Институцията на социалното подпомагане. Възникване и развитие

Нормативност на институцията - Закон и Правилник

Служители: йерархия, длъжност, функции

Граници и специфики на район „Източен“

Граници и публичност на Приемната в район „Източен“

Обобщение

ГЛАВА III. РОМИ И ИНСТИТУЦИИ

Наименованието „роми“

Име и именуване

Взаимодействието като игра. Полето на играта - стратегии на агентите, правила и правилности

Образи на участниците и културни сценарии на взаимодействието им

Неформални и формални институции

Семейство и разширено семейство

Неправителствена организация/ Фондация

Копирен център

Лидер

Обобщение

ГЛАВА IV. ПОСРЕДНИЧЕСТВО И ПОСРЕДНИЦИ: ФОРМИ И СОЦИАЛНИ РОЛИ

Посредничество и посредници: теоретична рамка

Форми на посредничество и взаимодействие: описание

Посредници – социални роли

Ролята на охраната

Ролята на куриера

Ролята на служителя в копирния център или "вкъщи"

Ролята на член на НПО/ Фондация

Ролята на местния лидер

Ролята на семейството и разширеното семейство

Обобщение

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

БИБЛИОГРАФИЯ

ПРИЛОЖЕНИЯ

Интервю /откъс/

Снимки

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ

Кратко представяне на дисертационния труд

Проблемна ситуация, актуалност и значимост

В съвременността понятията "медиация" и "посредничество", обикновено използвани като синоними, се употребяват все по-често в медийното пространство, научни трудове и текстове от различни области, конкретно свързани, а и не толкова с темата за медиацията/ посредничеството, както и се появяват все повече професии, като трудов посредник, здравен медиатор и други. В България свободната професия медиатор е сравнително нова, а процедурата по медиация е регламентирана и уредена основно в Закона за медиацията от 2004 г.¹ Въпреки че в Закона за медиацията процедурата по нея има поставени рамки - за медиатора, за това какво представлява медиацията, принципи и пр., това понятие се употребява в научните трудове и се въвежда през различни видове професии, които до голяма степен нямат много общо с това, което е уредено и учредено в Закона за медиация. Например, длъжностните характеристики и изискванията за тези "медиатори"/ "посредници" се различават от тези, свързани с професията "медиатор" и описани в Закона за медиацията². Понятията се употребяват в правото, във философията и в социалните науки в различни аспекти, случаи и дори значения. На места в прегледаните от мен текстове, дори не се предоставя определение за използваното понятие, като по този начин се възприема като термин с подразбиращо се, експлицитно, безвъпросно значение. Авторите на различните изказвания го представят експлицитно и/или имплицитно като метод, чрез който може да се спомогне за разрешаването на кризи, конфликти и проблеми, свързани с тези ситуации. Тези автори, освен понятието "медиатор" използват и негови синоними като "посредник", "посланик" и т.н. (вж. напр., Тилкиджиев, Н. и колектив, 2008, 2009, 2011; Нунев, Й. и Р. Сечков, 2009). Всички тези практики водят до размиването на понятието "медиация" и до объркване (поне за мен) какво е всъщност медиацията, кога е релевантно и кога – не да се използва понятието „медиация“, има ли граница между различните понятия и синоними на медиацията и в какво се състои тя.

¹ Вж. Закон за медиацията в:

<http://lex.bg/laws/ldoc/2135496713>

² Вж. напр. длъжностна характеристика на здравен медиатор в:

http://www.zdravenmediator.net/index.php?pagetype=text&page_id=38

Като антрополог, бидейки вече студентка в магистърска програма „Социална медиация и комуникация“ към Пловдивски университет "Паисий Хилендарски" и, в същото време (от 2015 г. до 2017 г.), социален работник в дирекция "Социално подпомагане", отдел "Социална закрила" в район "Източен", гр. Пловдив имах възможността да наблюдавам и да бъда част от взаимодействието между обществената държавна институция и роми в конкретния градски район. Общуването между двете страни – социални работници и роми – определям като проблемно, а понякога и невъзможно за осъществяване при определени обстоятелства и фактори. Причините могат да бъдат свързани с различия във възприятията, езикови, културни граници, а дори и пространствени такива. Вече придобила интерес към медиацията, знание и, отчасти, усет за нея, при тези обстоятелства забелязвах различни форми на медиация, които първоначално определях като такива. В последствие, навлизайки все повече в темата за медиацията по време на обучението си, си дадох сметка, че не е редно да ги определям като „форми на медиация“, тъй като нямат общо с медиацията, уредена в Закона за медиацията. Основните различия се състоят в протичането на процеса и ролята на участниците в него. Поради тази причина и извършеният теоретичен преглед по темата за медиацията, осъзнах, че процесът, който наблюдавам е необходимо дори да се разграничи от медиацията. В настоящия текст предпочетох да нарека процеса на взаимодействие с по-общото, според мен, понятие "посредничество". Понятието посредничество няма рамки, каквито има понятието медиация, поради факта, че второто е уредено със Закона за медиацията. Освен това, форми на посредничество, основно свързани с осъществяването на социален контрол, изследователи от социалните науки наблюдават още от съществуването на социална организация, в различни държави и в различни култури, много преди да се говори за медиация (вж. напр., Evans-Prichard, E. 1940). Посредничеството, въпреки въвеждането на професията медиатор, може да бъде забелязано при всяко социално взаимодействие във всекидневието и на институционално ниво, припомняйки и завръщайки се към онези "традиционни" форми на посредничеството, които в съвременността се видоизменят, намалят, увеличават, приемат други форми и се проявяват по същите, но и различни причини. Формите на посредничество са начини, по които хората общуват, въпреки техните различия, разрешават конфликти, изясняват ситуации и пр.

Докато научният проблем е свързан с използване на понятията "посредничество" и "медиация" без обосновка и съответствие или разграничение от понятието, използвано в Закона за медиацията, социалният проблем се състои в затруднената

комуникация между служители и роми, нуждаеща се от практикуване на форми на посредничество, за да се осъществи, които форми наблюдавам и в които участвам в периода от 2015 г. до 2019 г. Поради тези форми на посредничество, осъществявани по този начин, в който биват разглеждани, описани и анализирани в настоящия текст, в определени моменти могат да бъдат нарушени етични принципи и определена група от хора да бъде поставена в ситуации, в които има опасност дори да бъде отхвърлена от общността. Така, **проблемната ситуация** в интересуващото ме социално взаимодействие между служители и роми, е определена, от една страна, от институцията и начинът ѝ на функциониране, а от друга, от формирането на различни форми на посредничество между нея и обитателите на район "Източен".

Актуалността на проблематиката е свързана с необходимостта от медиация при взаимодействието между роми и институции; обитатели на цели квартали и райони, институции и общество; при взаимодействието между институции и общество. Развитието на различни професии в България, свързани с медиацията, доказва тази необходимост. Темата е все по-актуална днес с обявеното извънредно положение, свързано с COVID 19 в България. Вижда се, че се затварят цели квартали от градове, като например кв. Филиповци и кв. Факултета в гр. София. Вижда се, че битува стигма за определени квартали, населявани от роми, поради начина им на живот. Нещо повече, тези квартали се свързват с определени образи на хората, обитаващи ги, поради страх и опасност (по Мери Дъглас, 2005) от разпространението на зарази. В медийното пространство от брифингите на националния кризисен щаб и различните институции, се наблюдава необходимост от непрекъснато обяснение, разясняване защо не се изследват повече роми, защо не се затварят и други квартали, като възможни за огнища на заразата, като например Столипиново в гр. Пловдив, а други членове на обществото се интересуват защо се изследват по-масово "ромите" за сметка на "българите". Институциите, от друга страна, все по-експлицитно се опитват да избягват различията между гражданите, като не се акцентира на това, че са "роми", а на територии/ зони, в които се наблюдава по-голямо разпространение на вируса, като по този начин се прави опит да се унифицират гражданите, да не се смята, че едни са привилегирани за сметка на други, да се избегне дискриминация. Нуждата от медиация става и ще става все по-голяма, както и актуалността на проблематиката, свързана с нейната липса, тъй като обществото има все по-голяма необходимост от това да бъдат обяснявани, разяснявани, интерпретирани дадени думи, действия от страна на институцията и обратното.

Все по-честите ситуации на неразбиране, конфликти и дори кризи в България, може да се каже свързани с нейни отделни територии, ме мотивираха да осъществя изследване, свързано с практики на посредничество при липса на медиация между институции и роми в точно определена територия на България - район "Източен" в гр. Пловдив. Този район има своите специфики спрямо хората, които го обитават, а част от него е и кв. Столипиново, който се определя от обществото като особен, поради това, че е населяван от "роми"/ "цигани" с определен начин на живот, различен от този на "българите", което показва и настоящата ситуация в страната ни с разделението на "Ние" и "Те". В настоящия текст използвам наименованието "роми", но всъщност се показва, че институциите са тези, които идентифицират и задават норми, а хората, наричани "роми"/ "цигани" могат да възприемат себе си и мястото, което обитават по различен начин; самоопределят се по различни начини. Общото наименование "роми" се проблематизира, но целта на текста не е да разреши този проблем, а да набележи различията във възприятията, които могат да доведат до други проблеми, свързани с общуването между роми и институции. Тези неразбирания и конфликти се нуждаят от медиация, за да се направи възможно съществуването на различието между хората, които така или иначе живеят заедно на една територия, така че то да не води непременно до конфликти и кризи. Различните форми на посредничество в съвременността, което реално не е регламентирано, формализирано от институциите и няма регламентиран етични принципи, така както медиацията, от своя страна, води до други проблеми в разглеждания случай, основно свързани с посредниците, които не са нито неутрални, нито безпристрастни и са част от общността.

Цел и задачи на дисертационния труд

Целта на дисертационния труд е да се идентифицират и опишат форми на посредничество в едно конкретно териториално звено между държавната институция и ромите, като се предлага и решение как практически да се осъществява посредничеството, така че то да не бъде с негативни ефекти/ последици за посредниците.

Задачите, поставени в дисертационния труд са:

1. Да представя спецификата на провеждане на изследване в държавна институция, в т.ч. методологическа обосновка на изследването си, позицията си на

вътрешен и външен наблюдател, като анализирам различни видове документи, свързани с етиката на служителя и етиката на изследователя;

2. Да представя спецификата на държавната обществена институция – нейните функциониране, логика, структура, служители, пространство чрез разглеждане и анализиране на различни документи, теории, примери от теренното изследване, карти, интервю (с акцент върху различията във възприятията за пространството) и представяне на плътно описание на пространството (Приемната). Да разгледам различни подходи към институциите, основно социологически и антроположки, за да изготвя институционална рамка. В тази задача се включва и представянето на закони, правилници и документи, свързани с институцията;

3. Да направя теоретична и методологическа обосновка за проявата на неразбирането – междукултурно и езиково между роми и служители, което смятам, че има отношение към формите на посредничество; да дискутирам използването на наименованието "роми"; да наблюдавам, опиша и анализирам взаимодействието между роми и служители, както и други социални институции в района като представя културни сценарии при взаимодействието им, като акцентирам върху необходимостта от посредничеството;

4. Да обоснова използването на понятието "посредничество", разграничавайки го от „медиация“ и да представя разбирането си за него чрез анализиране на документи и представяне на изследвания по темата; да наблюдавам, участвам, опиша и анализирам формите на посредничество; да представя и анализирам ролята, позициите, функциите и образите на посредниците посредством наблюдения, проведени неформални разговори и интервю.

5. Да изведе ефектите/ последиците от посредничеството и да предложи решение как то да се осъществи, така че те да не бъдат негативни за посредниците.

Изследователски въпрос и хипотеза

Изследователският въпрос, на който проучването има за цел да отговори, е: *Каква е ролята на обществения механизъм „социално подпомагане“ за възникването и развитието на различни форми на посредничество между държавната институция и ромите?* Няколко са **подвъпросите**, на които е търсен отговор в текста. Първите два са свързани с методологията и теоретичната рамка на изследването:

- Каква е спецификата на подхода и методологията при проучване от позицията на антрополог и служител в държавната институция?
- Какви са границите пред антрополога, извършвайки конкретно проучване в институцията, в която работи и по какви начини ги удържа?

Следващите подвъпроси са свързани със спецификата на държавната институция и начините, по които влияе върху различни форми на посредничество:

- Какво разбирам под понятието „институция“ и защо?
- Как възниква и се развива институцията и какви са нейните функции и цели?
- С какви Закони и Правилници борави институцията и какво "казват" те?
- Кой са служителите в институцията и какви са техните задължения; каква е йерархията в институцията и кой притежава власт в нея?
- Каква е спецификата на Район "Източен" в Пловдив и какви са неговите граници?
- Какво представлява "Приемната" към дирекция "Социално подпомагане" в район "Източен" в Пловдив?
- Защо използвам наименованието "роми"?
- Кой са историческите аспекти, свързани с ромите и отразяващи се в съвременността при взаимодействието им с институцията?
- Какви стратегии използват ромите при взаимодействието с институциите?
- Кой са останалите институции, участващи във взаимодействието между ромите и институцията "Социално подпомагане"?

Останалите подвъпроси подкрепят, допълват и разглеждат основните изследователски въпроси и задълбочават в проучването на посредничеството:

- Какво е "медиация" и какво е "посредничество"?
- Защо "посредничество" и "посредници"?
- Кой са формите на посредничество?
- Кой са посредниците и какви са техните роли, образи, функции?
- Какви са ефектите/ последиците от посредничеството и по какъв начин те могат да не бъдат негативни за посредниците?

Хипотезата на проучването се състои в твърдението, че институцията "Социално подпомагане" влияе върху възникването и развитието на нови форми на посредничество в обществото. Тоест, наблюдават се процеси на взаимодействие, които по презумпция не са предвидени при функционирането на институцията и които

произтичат от факта, че хората не са еднакви и не всички могат да бъдат унифицирани, да се взаимодействат с тях по един и същ начин. Тези процеси, въпреки че са повлияни от институцията, могат да бъдат открити и сравнени с изследвания, в които са забелязани, наблюдавани и при традиционни форми на посредничество, макар и видоизменени в съвременността, пригодени към съвременните нужди, обстоятелства и причини.

Методология на изследването

Методологията на дисертационното изследване следва дизайна на case study (**изследване на случай**), в който институцията е независимата променлива, предпоставка за възникването на форми на посредничество, които, от своя страна, са зависимата променлива. **Обект** на изследването е държавната институция, а **предмет** – посредничество. С акцента върху описанието на взаимодействието между институцията и ромите, както и на пространствата на институцията ("Приемната") и район "Източен", работата следва и дизайна на **етнографското изследване**.

Методите на изследване са съобразени с неговите задачи и въпроси, но и със спецификата на проучването, теренът и обстоятелствата на него. Те са качествени: пряко (върху формите на посредничество), косвено (за ефектите от взаимодействието) и наблюдение с участие (от позицията на служител в институцията от 2015 до 2017 г.), които са описани в теренен дневник (автоетнография); провеждане на неформални разговори със служители и роми; ментални карти; интернет източници; полуструктурирано интервю.

Методи за анализ на данните са: анализ на документи, интерпретативен анализ, представяне на резултати в таблица, анализ на културни сценарии, авторефлексия. Чрез тях, както и чрез наблюдения, и позоваване на теория, трябва да се отговори на изследователския въпрос.

Дисертационният труд съчетава различни научни полета - на антропологията, етнологията, историята, философията, социологията, правото. Интердисциплинарният подход подпомага за по-детайлно разгръщане и анализиране на отделните подтеми, свързани с институции, роми, посредничество, медиация.

Теоретична рамка и понятия

Теоретичната рамка е изведена след преглед на литература и систематичен обзор. Основните автори, използвани в това изследване, са: Макс Вебер (1992); Мери Дъглас (2004); Ървинг Гофман (1961, 2000); Майя Грекова (2001, 2017); Пиер Бурдийо (1986, 1993, 1997, 2005); Алексей Пампоров (2006, 2008); Йосиф Нунев и Румян Сечков (2009); Васил Проданов (2003); Ричли Крейпо (2000).

Ключовите понятия, изведени от тях са: „институция” (по Мери Дъглас); "изпълнение на роля" (по Ървинг Гофман); "социална роля" (по Майя Грекова); „поле”, „капитал”, „хабитус”, „двойна игра”, "практически усет", "пространство" (по Пиер Бурдийо); "роми" (от Алексей Пампоров); „лидер” (по Нунев и Сечков); "неправителствена организация/ фондация" (по Васил Проданов) "семейство", "разширено семейство", „посредничество” (по Ричли Крейпо).

Изложеното дотук (проблемна ситуация, актуалност, значимост, цел, задачи, хипотеза, изследователски въпрос и подвъпросите, на които е търсен отговор, методология на изследването, основни изследователски полета и понятия) е представено в **Увода** на дисертационния труд. По-долу ще представя накратко съдържанието на четирите глави и заключенията, до които съм стигнала.

ГЛАВА I. МЕТОДОЛОГИЧЕСКА ОБОСНОВКА И РАБОТА НА ТЕРЕН

Първа глава от текста обхваща първата част от задачите, поставени в дисертационния труд: да направя методологическа обосновка на изследването си; да представя проблемните ситуации, свързани с изследване в институция, бидейки част от нея; да анализирам различни видове документи, свързани с етиката на служителя и етиката на изследователя; да представя границите на изследването си и неговото представяне. Тя има за цел да обясни причините за избора ми на методология; да представи информация за етиката на изследователя и етиката на служителя, като търси отговор на въпроса дали те се съвместяват; да очертае границите между провеждане на изследване и работа, респективно между изследовател и служител.

Приемам, че всяка антропологична теренна работа има своите специфики, които обуславят решенията на изследователя – неговия изследователски подход и

методология. Изследователят е длъжен да спазва определени етични принципи, да се „наглася“ според обстоятелствата, а не да пригажда обстоятелствата към себе си и своята първоначално обмислена методология за изследвания. Има ситуации, в които изследователят не е само в ролята на изследовател по време на проучването си. Той може да заема няколко позиции, които влияят на него, на изследваните, на изследването и на избора за методология. Обосновката на направените от мен избори на терен представям чрез подхода на авторефлексията и автоетнографията.

Първата част от първа глава включва представяне на примери от практиката ми като социален работник и едновременно изследовател, начините, местата, хората, с които е извършено проучването и причините за това. В опита си да провеждам интервюта със социални работници във връзка със спецификата на държавната институция - достъп, изход, йерархия, властови позиции, роли - установих, че те се притесняват да говорят открито и официално с мен по конкретните въпроси. Спрямо тези обстоятелства, прецених, че темата, по една или друга причина, блокира говоренето за нея. Смятам, обаче, че моята позиция на служител в същата тази институция и наблюденията, до които ми предоставя достъп тя, в случая е достатъчна. Докато служителите на „Социално подпомагане“ се притесняваха, предполагам, от позицията ми на изследовател, ромите - посредници се притесняваха от позицията ми на социален работник. Това обстоятелство отново блокираше определени теми на разговор, свързани основно с държавната институция и по-точно взаимодействието им с нея. Въпреки това, проведеното интервю ми дава достатъчно информация, както за ролите на посредниците, така и за ефектите от посредничество. То е проведено с неформален лидер, медиатор (здравен, който консултира и мотивира ромите да се подложат на изследвания за различни видове болести като ХИВ и СПИН), "собственик" на Фондация (който пожела псевдонима Мартин) и с охрана на „Социално подпомагане“, район „Източен“, който е бил и в позицията на куриер по време на отработване на общественополезен труд като обект на социално подпомагане за институцията (който пожела псевдонима Станимир).

Изследването, проведено в институция, има своите специфики и би могло да доведе изследователя до различни видове „клопки“. За това правя разграничение между взаимодействията, които съм наблюдавала и разговорите, които съм провеждала по време на практиката ми като социален работник и тези, когато вече не съм била в позицията социален работник. Допускам, че информацията, която съм получила и взаимодействията, на които съм станала свидетел по време на практиката си като

социален работник, биха могли да бъдат различни, ако се бях представляла единствено като изследовател.

Във втората част от първа глава търся отговор на въпроса дали се съвместяват или не етичните принципи на двете заемани позиции (на служител и изследовател) чрез преглед и анализ на следните документи: *Принципи на професионална отговорност*, приети от Съвета на Американската антропологична асоциация, 1971 г.³; *Етични насоки за добра изследователска практика*, приети от Асоциация на социалните антрополози от Обединеното кралство и Федерацията, 2011 г.⁴; *Етични принципи на Международната федерация на социалните работници*⁵; *Етичен кодекс на Българската асоциация на социалните работници*⁶; *Кодекс за поведение на служителите в държавната администрация*⁷. Към анализа на документите прибавям и примери от практиката си по време на едновременно заеманите от мен позиции.

Етиката на изследователя, в т.ч. отговорностите на етнолога/ антрополога към изследваните (да защити тяхното физическо, социално и психологическо благосъстояние; зачитане на личния им живот; да бъде получено тяхното информирано съгласие; да им бъдат съобщавани целите на проучването; да бъде запазена тяхната анонимност), се „сблъсква“ с отговорностите на служителя. От една страна, някои от отговорностите си противоречат – като при намесата в личния живот например. От друга страна, проблемът е свързан с това в коя роля те възприемат събеседниците. За тях, в повечето случаи, ролята на социалния работник е водеща, а служителят

³ Пълния документ вж. тук:

<http://www.americananthro.org/ParticipateAndAdvocate/Content.aspx?ItemNumber=1656>

⁴ Пълния документ вж. тук:

<https://www.theasa.org/downloads/ASA%20ethics%20guidelines%202011.pdf>

⁵ Пълния документ вж. тук:

http://www.ifsw.org/cm_data/Ethics_in_Social_Work_Statement_of_Principles_-_to_be_published_2005.pdf

⁶ Пълния документ вж. тук:

<http://socialaffairsru.weebly.com/104510901080109510771085-108210861076107710821089-10851072-108910861094108010721083108510801103-10881072107310861090108510801082.html>

⁷ Пълния документ вж. тук:

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:-A3qRlkXcMIJ:www.mzh.government.bg/MZH/Libraries/%25D0%259A%25D0%25BE%25D0%25BD%25D1%2584%25D0%25BB%25D0%25B8%25D0%25BA%25D1%2582_%25D0%25BD%25D0%25B0_%25D0%25B8%25D0%25BD%25D1%2582%25D0%25B5%25D1%2580%25D0%25B5%25D1%2581%25D0%25B8/Кодекси_за_поведение_на_д_сл.sflb.ashx+&cd=1&hl=bg&ct=clnk&gl=bg

изначално е заел страна – на институцията „Социално подпомагане”. От трета страна, удържането на противоречията, възникнали при опита за спазване на етичните принципи и на двете позиции, налагат ограничаване на обхвата на изследването, методите и информацията, която изследователят може да предложи на публиката. С други думи, да постави граници пред изследователския си труд. Тези, макар и различни етични принципи, имат своите общи характеристики – безпристрастност, неутралност, независимост, поверителност, доверие. Именно в тези общи черти, обаче се състои техният парадокс – как едновременно да бъдеш безпристрастен, неутрален, независим, да спазваш принципа на поверителност и да изграждаш доверие на две нива, на две места, толкова различни едни от други и с различни цели? За да се съвместяват етичните принципи при изпълняването на различните позиции, те трябва да взаимодействат едни с други, да се нагласят постоянно едни към други, но когато ги извършваш едновременно, съвместимостта е винаги поставена под въпрос и изисква непрекъснато утвърждаване, преутвърждаване и удържане на границите между тях.

В трета част от първа глава използвам подхода на символния интеракционизъм и модела на Ървинг Гофман (2000), чрез която теория за взаимодействието във всекидневието, базирано на "представлението" и "изпълнение на роли", правя опит да запозная читателя с различните роли и предизвикателства, свързани с тях, които се е налагало да разграничавам и да заемам при извършване на проучването си. Границите между служител и изследовател разглеждам и анализирам през мястото на провеждане на изследване и работно място; време за провеждане на изследване и работно време; ролята на служителя и ролята на изследователя, както и свързаните с нея символи и техники за изпълнение.

Разграничаването между служител и изследовател става например, по начина, по който изглежда и чрез който се легитимира служителя (официални дрехи, използва символа "бадж" и пр.) го разграничава от начина, по който изглежда като изследовател. Извършването на изследване извън работно време и по време на отпуска например на служителя също подпомага за разграничаването на двете роли. Когато става въпрос за участието на изследователя при празнуване на празници и обичаи, обаче нещата вече стоят по различен начин. Служителят трябва да е изключително внимателен, за да не възникне конфликт на интереси. Съвместяването между двете позиции в този случай и от гледна точка на събеседниците е много трудно, дори смятам неуспешно.

ГЛАВА II. ДЪРЖАВНАТА ИНСТИТУЦИЯ

Втора глава има за цел да изведе институционална рамка; да въведе и анализира спецификата, структурата и функцията на държавната институция "Социално подпомагане"; да представи служителите ѝ и техните задължения; да представи част от законите и правилниците, с които борави институцията и да ги анализира от гледна точка на съвместимостта им с обитателите на района; да въведе границите и спецификите на пространствата на държавната институция - Приемната на "Социално подпомагане" и район "Източен". Тези цели са свързани с втората част от задачите, поставени в дисертационния труд.

В първа част на втора глава за определяне на понятието "институция" разглеждам различни теории, основно в антропологията и социологията, като например на Ървинг Гофман (1961), Макс Вебер (1992), Мери Дъглас (2004). Целта е извеждане на дефиниция, която се използва в този конкретно изследван от мен случай. Разглеждането на различни теории смятам, че може и да помогне за избора на дефиниция и анализ на други, подобни или не на тази институции, тъй като мисля, че всяка институция има своята специфика и към нея е необходимо да се подхожда по различен начин.

Възприемам дефиницията на Мери Дъглас за "институция" - „легитимирана социална група” от хора (Дъглас, М. 2004: 54-55) и добавям , че тази група от хора има общи интереси, цели, намират се в йерархично положение едни спрямо други, притежават конкретно експертно знание, притежават власт и конкретни функции, задачи, статуси и роли, изпълнявайки ги посредством писани и/ или неписани правила. Чрез теорията на Дъглас анализирам и техниките за подобие, уеднаквяване и универсализация, които произтичат от функционирането на институцията.

Анализът на институцията в настоящия текст се опира и отчасти на този, предоставен от Макс Вебер (1992) за "бюрокрацията". Смятам, че той е най-релевантен за изследването ми и анализирането на държавната институция, посредством нейните цел, служители и техните роли и функции, йерархия, писани правила, знание, легитимност. Към всичко това в настоящата втора глава добавям и анализ на границите, спецификите и публичността на институцията, тъй като смятам, че функционирането на всяка институция е специфично с оглед на нейното пространство (основно социално) и обитателите му.

Разграничавам и институциите, които разглеждам и анализирам в настоящия труд. Те са формални и неформални. Първите се характеризират с по-скоро писани правила и служителите в тях работят по договор, който може да е трудов или граждански, а вторите - с неписани правила. Институцията "Социално подпомагане", която е формална и обществена/ публична, наричам държавна институция. Други формални институции са Неправителствени организации/ Фондации, копирен център. В текста се споменават и формални институции като училище, болница/ лекарски кабинет, община и други с оглед участието им при формите на посредничество между институции и роми. Неформалните институции са семейство, разширено семейство и местни лидери.

За да разбера как функционира, "мисли" (по Мери Дъглас) държавната институция, разглеждам, на първо място, нейното възникване и развитие. Предполагам, че в сегашния си вид институцията "Социално подпомагане" се е развила от подкрепа на военноинвалиди и сираци от войните и епидемиите през XIX и началото на XX в. Тази система е била функция не само на държавата, но и на църквата, както и на различни граждански организации. Не е била и безпроблемна, в смисъл, че невинаги е отговаряла на социалната действителност и потребност на хората. Това е и причината тя (държавната система за социално подпомагане) да се развива, не е статична, а променяща се непрекъснато. Немалко е и критикуван нейният начин на функциониране. Тези обстоятелства ме провокират да допусна, че публичното/ обществено социално подпомагане още в самата си поява и развитие е имало необходимост от различни форми на посредничество при взаимодействието си с обществото, което посредничество е необходимо и в настоящата дейност; то се развива и се проявява под различни форми.

Основните автори, които разглеждат историята и философията на социалната работа/ политика⁸ като практика са Веска Николова и Росица Стоянова (1997, 2009) и Албена Чавдарова (2007). Те са единодушни, че държавата прекалено късно се е намесила в социалната политика и социалната работа в България. Макар и да е участвала в подпомагането на нуждаещите се в известна степен, основните институции,

⁸ Под понятието "социална политика" разбирам съвкупност от мерки, които поставят в определени граници неравенствата, правят ги поносими и чрез това запазват целостта на обществото (Димова и Кусев. 2003: 19). Социалната политика се осъществява чрез социална дейност/ работа, която също може да се тълкува многозначно. С нея се задоволяват лични, групови или потребности на цялото общество (Саздов, Д. 2008: 7).

които са подпомагали по различни начини нуждаещите се, са църквите и гражданските формации, докато в началото на XX век забелязват, че държавата все повече се опитва да бъде водеща при извършването на социалната политика, която започва да се утвърждава и осъществява посредством закони и наредби, и дори съвсем да измести останалите институции, занимаващи се със социална работа и благотворителност. Погледът на държавата към социалната политика и работа се обръща първоначално към военноинвалиди, инвалиди, сираци и близки на загиналите във войните или останали инвалиди след тях и се свързва с периода след Балканските войни и Първата световна война (1912-1913, 1915-1918 г.). По време на развитието на социалните дейности, политика и функции на професионалистите, които вече вършат социална работа срещу заплащане (социални работници) и дори са определени от Албена Чавдарова като "медиатори" между държавата и нейните граждани, се откроява необходимостта от посредничество между държавата и обществото относно това какво да обхване социалната политика, как да не се привилегироваат едни за сметка на други и пр.

Социалната политика включва многообразни дейности, като институциите, които ги изпълняват са много. В настоящия текст акцентът е върху дирекция "Социално подпомагане" в Пловдив. Дирекция „Социално подпомагане” (ДСП) гр. Пловдив е една от дирекциите за социално подпомагане, разположени на територията на България и териториално поделение към съответната община на Агенция за социално подпомагане (АСП), намираща се в гр. София, като последната е изпълнителна агенция към министъра на труда и социалната политика за реализиране на държавната политика по социално подпомагане. Дирекция "Социално подпомагане" гр. Пловдив се състои от три отдела: отдел „Социална закрила”, отдел за „Хора с увреждания” и отдел „Закрила на детето”. Отдел „Социална закрила” например, се фокусира върху отпускане на социални помощи и семейни помощи за семейства с ниски доходи за отглеждането на техните деца. Районите в гр. Пловдив са четири: „Източен”, „Тракия”, „Северен” и „Западно-централен”. В тези райони се обслужват граждани, които живеят там по настоящ адрес. Практиката ми като социален работник в Дирекция „Социално подпомагане” гр. Пловдив към отдел „Социална закрила”, район „Източен” определя и обхвата на темата на дисертацията - във фокуса е отдел „Социална закрила”, район „Източен”.

На второ място, разглеждам и анализирам "Закон за социално подпомагане"⁹ и "Правилник за прилагане на закона за социално подпомагане"¹⁰. Целта на анализа на посочените документи е да се очертаят границите, поставени от Закона и Правилника, образите и ролите на потребителите на услугите на държавната институция, възприятията на държавната институция спрямо различни концепти и понятия и да се провери дали също имат необходимост от посредничество.

Законът за социално подпомагане и Правилникът за прилагането му включват граници (кой може да получава социални помощи), условия (при какви условия може да получава социални помощи), права (какви са правните му възможности за получаване на социални помощи) и задължения (какви задължения трябва да спазва, за да продължава да получава социални помощи). Те са свързани със социалния статус на гражданите, който в случая по презумпция е нисък, защото „не могат да задоволят своите жизнени потребности”. В същото време статуса им се разслоява на групи, които, в зависимост от състоянието си (физическо и здравословно), получават различен размер материална помощ. По този начин Законът ги белязва, създава образи, които са свързани с потвърждаване и препотвърждаване на вече битуващи негативни стереотипи спрямо ромите, като например образът на "самотната майка". От това следва идентифициране и приписване на роли (по Майя Грекова, 2017), които ромите трябва да „изиграват” според условията за подпомагане.

Несъответствието между това какво "казва" Законът и това как на практика се прилага в район "Източен", както и различията във възприятията, свързани със зададените от държавната институция и възприемането им от ромите (като например понятията за "работа" и "труд", които нямат разграничение при ромите - за тях всичко е "работа", за разлика от институцията, където са експлицитно регламентирани), потвърждават необходимостта от осъществяване на посредничество между институцията и ромите с цел намиране на решения как тези възприятия да бъдат разбрани, доближени, осмислени, договорени, така че да се намалят стереотипните представи, свързани с ромите и служителите да осъществяват по-качествено своите задължения, разбирайки повече ситуацияите, в които се оказват несигурни във взетите решения или тези, които предстои да вземат.

⁹ Закон за социално подпомагане вж. в: <http://lex.bg/laws/ldoc/2134405633>

¹⁰ Правилник за прилагане на закона за социално подпомагане вж. в: <http://www.lex.bg/laws/ldoc/-13038592>

В следващата част на главата са представени задълженията и функциите на служителите в държавната институция. Те също са показателни за функционирането ѝ. Служителите са тези, които боравят с и прилагат писаните правила на институцията на практика. Те са тези, които са упълномощени да взимат решения – кои повече, кои по-малко. При служителите има йерархия, различен вид експертно знание и власт. Длъжността социален работник в отдел „Социална закрила” е пряко подчинена преди всичко например на главен социален работник. Социалният работник е служител в държавната администрация, който, в противовес с държавен служител, не се занимава с аналитична и техническа дейност от управленски или експертен характер. Основна цел на длъжността (в зависимост от длъжностната характеристика) на социален работник към отдел „Социална закрила” е извършване на социална работа, изразена в предоставяне на социални и семейни помощи на подпомаганите лица и семейства, съобразно действащото законодателство. Степента на притежаваната от служителите власт зависи от йерархията в институцията, като социалния работник може да се каже, че не притежава никаква власт по отношение на начина на работата си и организацията в институцията.

В същата глава са въведени границите и спецификите на пространствата на държавната институция, възприетията на обитателите на район "Източен" и тези на служителите в държавната институция, базирани на моята теренна работа. Целта е да се представят различните гледни точки (на служители и роми) и възприетия към Район "Източен" в гр. Пловдив, които, според мен, са показателни и за необходимостта от посредничество между служители и роми спрямо различията между хората и спецификата на пространството като социално и символно такова.

В тази връзка поставям и теоретична рамка на понятията физическо и социално пространство, като социалното пространство е това пространство, което е конструирано така, че агентите и групите са разположени в него в зависимост от позициите си в статистическите разпределения според двата принципа на диференциация - икономическият капитал и културният капитал (Бурдийо, 1997), а физическото пространство е съвкупност от различни и съвместно съществуващи позиции, външни едни на други, определяни едни спрямо други чрез тяхната взаимна външност и чрез отношения на близост, съседство или отдалеченост, а също и чрез порядкови отношения – като над, под и между (пак там). Социалното пространство може да функционира като символно пространство - пространство от стилове на живот и статусни групи, характеризирани чрез различни стилове на живот (Бурдийо, 1993).

Район "Източен" в сегашните си граници е създаден със *Закона за териториално деление на Столичната община и големите градове*¹¹ през 1995 г. Физическите граници на район „Източен” в този документ са посочени в чл. 3, ал. 2, т. 2: жп линия Пловдив - Бургас, бул. Санкт Петербург, бул. Освобождение, бул. Независимост, бул. Източен, северният бряг на р. Марица.

Но, районите, респ. кварталите имат и своето историческо развитие (социално, демографско и т.н.). Смесеното население (на българи, арменци, евреи, турци, роми) е характерно не само в България, но и на Балканите. За това наблюденията ми, свързани с пространството, обосновавам и посредством емпирични изследвания на автори като например, Николай Годоров (1972), Илона Томова (1995, 1998), Никола Алваджиев (2015), Никола Венков (2017). Те са единодушни, че ромите са били „изтласкани” към Столипиново (в случая в покрайнините на град Пловдив) още по времето на Освобождението, което е свързано с усядането им. Идеята е населението – роми, турци и българи – да бъде смесено. Изследователите също така са единодушни, че ромските групи са различни, както в България, така и в различните квартали. Съответно, в Столипиново по-голямата част са по самоопределение „турци” и изповядват ислям, а по-малката част са роми християни (бургуджии).

По моите наблюдения в ролята на антрополог и при проведени формални и неформални разговори със събеседници от район "Източен" установих, че жителите на района обитават пространството и правят опити сами да поставят граници в него с оглед различията помежду им – религия, език, самоопределение, социален статус и други. Тези граници могат да бъдат физически, социални и символни. Обитателите на района на първо място, условно могат да бъдат разграничени на роми и не-роми. На второ място, обитателите могат да бъдат разграничени по религия и свързаните с нея обичаи, празници, начин на живот и мислене, като основното разграничение е между християнство и ислям, а празниците и обичаите са смесица между тези, практикувани и в двете религии. На трето място, обитателите могат да бъдат разграничени по говорим език – турски диалект, ромски и български. На четвърто място, обитателите могат да бъдат разделени по социален статус и притежаван икономически и културен капитал, което е видимо и от местата, които обитават – тези, които са по-заможни и образовани живеят в близост до центъра на града, а тези които не са – в покрайнините на района и

¹¹ Вж. Закона тук: <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2133624321>

респ., на кв. Столипиново. Район „Източен” се откроява като „мозайка” по смисъла на Жан Пиер Лиежоа (1996: 65) от хора и места.

Институцията, респ. социалният работник не се интересува и не би трябвало да се интересува от различните идентичности на хората, които обслужва. Той не може и не трябва да разграничава, отграничава, мисли защо някой се самоопределя като „турчин”, друг като „циганин”, трети – „ром”. Пред институцията всички са „граждани”. В съвременността, в демократичните държави и в частност България, етносът (по Георги Фотев, 1994: 22) е „изтласкан” на заден план и са въведени понятията „гражданин”, „гражданство”, „нация”, „гражданска нация”. Въпреки обаче формалната процедура, която унифицира през Конституция, Закон и други документи, социалният работник притежава хабитус (по Пиер Бурдийо), който му позволява да разбира тази двойственост между това какво казва институцията и това, което на практика вижда, разбира. Всички са "граждани", но все пак различия има и те се забелязват. Спецификата на район „Източен” от гледна точка на социалния работник се обвързва основно с кв. Столипиново, начина, по който изглежда и различията на хората, които го обитават. Тези различия са свързани с начина на живот, външност, култура, религия, бит. Район „Източен” е „западен” район. Като такъв, той се характеризира, обвързва и свързва с мръсотия, болести, бедност, престъпност, опасност и всичко негативно, което може да се свърже с тези понятия. Различието в този случай, което вижда и усеща социалния работник чрез собствения си хабитус, е свързано с „мръсотията” (по Мери Дъглас, 2005), която в съвременността поражда опасност от зараза и риск за здравето.

Важен аспект от взаимодействието между гражданите и институциите е отношението публично-частно. По този повод използвам теориите за публичността на Юрген Хабермас (1995) и Хана Арент (1997) и акцентирам върху границите (физически и символни) на пространството на приемната (изнесеното пространство на институцията "Социално подпомагане" за прием на документи и консултиране на граждани) в район "Източен". За да анализирам и представя границите, правя плътно описание на пространството на приемната.

Пространството на Приемната в район "Източен" има физически граници, отразени в организацията на пространството. Например, изкачването на стълбите до приемната би било затруднено и дори невъзможността за хора с двигателни затруднения. Границите в институцията имат и още един аспект, който е символен, и това е говоримия и писмен език в нея. В институцията е задължително говоренето и

писането на български език. Спецификата на Района показва, че на практика езикът е проблем при комуникацията в институцията. По моите наблюдения повечето роми не знаят български език. Това обстоятелство води и до конфликти, а те - до необходимост от посредничество. Физическите и символните граници на пространството (тяхното наличие) показват и че институцията "Социално подпомагане" не е публична в смисъла на Хабермас. Според него, „публичност от която се изключват дадени групи, не може да се нарече публичност” (Хабермас, 1995: 53-54).

ГЛАВА III. РОМИ И ИНСТИТУЦИИ

В тази глава дискутирам използването на наименованието „роми“, което винаги предизвиква теоретични дискусии, поради различните езикови, смислови, дори емоционални и контекстуални пластове на употребите му. Тук представям и останалите институции - формални и неформални, които смятам, че влизат в отношение с държавната институция при взаимодействието ѝ с ромите под формата на различни видове посредничество. Търся отговор на въпросите: Кои са останалите институции при взаимодействието между ромите и институцията "Социално подпомагане" и какво разбирам под всяка една от тях? и Какви стратегии използват ромите при взаимодействието с институциите? Тези въпроси са свързани с третата част от задачите, поставени в дисертационния труд: теоретично и методологически да обоснова използването на названието "роми"; да анализирам проявите на неразбиране - межкултурно, езиково между роми и служители; да анализирам теренните си наблюдения върху взаимодействието между роми и служители от гледна точка на местата, където се случват и специфичните културни сценарии, по които се случват; да въведа останалите институции и да представя какво разбирам под всяка една от тях.

В дисертационния труд използвам "роми" като обобщаващ термин, който обвързвам основно с политическата коректност на понятието. Тъй като не смятам, че мога и е редно да подмина теоретичните проблеми на употребата на наименованието, представям дискусии, свързани с неговата употреба и своите лични убеждения защо избирам точно това понятие. Понеже целта на изследването не е свързана с идентификацията на ромите, не е направено отделно изследване със съответната методология, което да позволи да се анализира проблематиката. Предварителната ми подготовка и като студент, и като докторант включваше проследяване на обширната

академична и извънакадемична дискусия по въпроса. Вече има проведени немалко подобни изследвания по темата, макар и с нееднозначни резултати и мнения.

Основните автори, участващи в дискусията за проблематизирането на използването на понятието роми в научните изследвания, са: Елена Марушиакова, Веселин Попов (1994, 2007, 2012), Алексей Пампоров и колектив (2006, 2007). Цитираните по-горе изследователи признават наличието на групи с различни наименования, изследват ги, разграничават ги и т.н., но все пак използват общо наименование за всички тях. Те или са наричани "цигани", или "роми" в зависимост от използвания подход на изследване - емически и/или етически. В по-съвременните изследвания най-често се употребява понятието "роми", тъй като е възприето като политически коректно или неговата употреба се обосновава с иначе негативната конотация на понятието "цигани".

Наблюденията ми са, че останалата част от обществото в гр. Пловдив и, респ. район "Източен", все още употребяват наименованието "цигани" по-често, отколкото "роми", въпреки неговата политическа коректност. В случая аз избирам да ги назовавам с етнонима "роми" по две причини. Първата е свързана с политическата коректност на понятието, неговата употреба в официални документи, а самото понятие има вече своите научни употреби и дебат. Втората обвързвам с личните си наблюдения и мнение, които съвпадат с тези на Алексей Пампоров, че понятието „цигани” е негативно натоварено, докато понятието „роми” носи положителна конотация. Теренните ми наблюдения показват, че ромите, които определят себе си като „цигани”, обвързват това понятие с нещо негативно и силно стереотипизирано – наличие на много деца, които се отглеждат без баща например, и води до твърдението „Така сме ний циганите”.

В главата също така се представят и извеждат причините за межкултурните и езикови различия между служители и роми. Едно от различията е свързано с противоречието между това „Кой съм аз?” като име, самоидентификация или „От кои си?” като фамилно име, родова принадлежност и това „Кой си ти” (без въпросителна) като именуване, приписване на идентичност (по Магдалена Елчинова, 1995: 47). Това противоречие произлиза от унифициращия принцип на държавната институция и респ. държавата с акта на именуване чрез документ за самоличност – български гражданин с българско име (в случая с България). Този български гражданин няма две имена, а едно и то е намира в документа за самоличност. Докато на практика при ромите има още едно име и то е различно от „българското”, намиращо се на личната му карта, паспорта

или други официални документи. Това име е турско-арабско. Така, независимо, че „всички” са „български граждани” по документи, независимо, че институцията трябва да уеднакви методите и начина си на работа с всички „граждани”, има ситуации, в които се налага различен вид взаимодействие. В тези ситуации отново се проявява необходимостта от посредничество между служители и роми. При първите, защото не са сигурни с кого осъществяват социалната анкета, а при вторите, когато не знаят собственото си българско име.

Дискутират се политиките и мерките, прилагани към ромите и/или българите мюсюлмани по време на социализма в България и „Възродителния процес”, които обясняват, според мен, тези съществуващи и в съвременността различия, особено наличието на две имена. Основните автори в дискусиата са: Бончо Асенов (1996); Улрих Бюксеншютц (2000); Джемиле Ахмед (2003); Елена Марушиакова и Веселин Попов (2007; 2012); Алексей Пампоров и др. (2007); Михаил Груев, Анастасия Пашова и Йосиф Нунев (2009).

Представят се начините и местата, на които взаимодействат ромите и държавната институция. Теоретичната рамка на представянето на взаимодействието между служители и роми се основава на теорията за „поле“ на Пиер Бурдийо (1986, 1993, 1997, 2003, 2005) и свързаните с него игра, капитал, хабитус, практически усет. Основните изводи са, че играта има две фази. Първата фаза трае около месец след подаване на заявлението, извършване на социална анкета до издаване на заповед "отпускам". След като е „официално“ одобрен за участие в играта чрез акта на издаване на заповед „отпускам“ социална помощ от страна на агентът – служител, агентът-потребител приема писаните правила на играта и респ., образа, който му е приписан от тях. Това е втората фаза на играта, която трае от един месец до една календарна година в зависимост от обстоятелствата (как агентът - потребител изиграва втората фаза на играта/ успява ли да изиграе достоверно образа, който е изиграл при подаване на заявлението с акта и информацията от попълването му). Ако не спазва тези правила, той бива санкциониран – чрез получаване на по-малък икономически капитал или изцяло изключен от играта в зависимост от обстоятелствата. Съответно, влизането в полето на играта като нейното пространство, правилата и залозите на играта, приема формата на договор чрез издадена заповед за отпускане на социална помощ. Като пространство, играта започва в Приемната при подаване на заявлението и официалното одобрение чрез издадена заповед „отпускам“, а след това се пренася в публичното пространство на Района и частното пространство на агентите – потребители, където се

извършват социални анкети от агентите – служители. Играта, освен пространство, има и време – в случая с получаване на месечна социална помощ срокът е една календарна година, а в случая с целева помощ – около един месец. Това време може да бъде променено, ако агентът-потребител е изключен от играта. Времето на играта е отразено и в работното време на агента – служител – от 09:00 до 17:00 ч. Полето в случая е социален конструкт, напомнящ за себе си чрез специфичните експлицитни правила и има ограничено време-пространство.

Така описаните по-горе контексти на взаимодействие по Бурдийо - поле, игра, капитали, хабитуси - позволяват да интерпретирам през подхода на културния сценарий взаимодействието между участниците в него - служители и роми. Съчетавам контекстуално, колективно и индивидуално ниво, за да опиша и анализирам посоченото взаимодействие и образите, с които участниците влизат в него. Този подход е свързан с предпоставката, че човешките взаимодействия се изразяват в определени локални социални условия (в случая в район "Източен"), те се усвояват от участниците във взаимодействието в локалното социално пространство и условия и се променят във времето, тъй като всеки от участниците е индивидуален. По този начин се съчетават културните специфики на групи и общности в локални социални условия/ пространство с индивидуалния избор на всеки индивид в тях. Предлагам няколко културни сценария, които съм наблюдавала и в които съм имала участие с определени образи на участниците във взаимодействието и анализирам техните действия, за да покажа по какъв начин се осъществява интеракцията. Правя опит да изведа модели, релевантни на конкретния контекст и адаптирам общите условия към тях. Този опит цели да покаже по какъв начин се съвместяват правилата и нормите, така че да се спазват, но и да бъдат адекватни към обстановката (или, по Бурдийо - да се изиграе играта по нейните правила, така че да се наруши правилото по правилото). Също така, показва как се развива знанието на участниците и се усвояват и предават форми на посредничество.

Взаимодействието между агентите се извършва на различни нива, позиции, места. Те имат своите хабитуси, различни ресурси, капитали и стратегии за играенето на играта. Имат и различни роли - агентът-служител прилага правилата на играта, а агентът-потребител ги изпълнява. Различните роли и позиции са свързани с различните притежавани капитали и власт. Залозите и целите на играта също са различни за тях. Агентите - потребители влизат в играта (чието поле е публичното - на Приемната и Района и частното пространство - дома) по свой избор. За да отговорят на условията на подпомагане/ играта, те първоначално са избрали образа (например, на "самотна

майка", "безработен" и/ или др.), който ще представят и ролята, която ще изиграят (при попълване на заявлението и подаването му в Приемната). Тоест, те имат предварително получено знание чрез социалния и културния капитал, които притежават, както и хабитуса какви образи и стратегии са им необходими в зависимост от целите им в играта. Крайната цел на играта е получаване на икономически капитал/ социална помощ. С помощта на капитала (основно социалния) и практическия усет, хабитуса, уменията на играчите, те биват одобрени за получаване на социална помощ/ икономически капитал чрез издадена заповед "отпускам". Одобрени са на първоначалната фаза на играта след подаване на заявление за участие (заявление за получаване на социална помощ) и след извършване на социална анкета от агент-служители. За да бъдат одобрени, те използват различни стратегии, капитал, с които да докажат, че отговарят на образа, който са заявили предварително и респ., на условията на подпомагане. Тези, които не са одобрени за участие в играта, се опитват да участват в играта със своя хабитус, но се оказва, че не притежават достатъчно практически усет, умения, социален капитал, който да подпомогне за изграждането на образа. И в двата случая се наблюдава една двойна игра от страна на агентите-потребители, които през цялото време на играта се опитват да се нагодят чрез различни стратегии към желания и необходим за тях образ, така че да отговарят на правилата на играта. Правилата на играта се заобикалят, така че да не се нарушават. Оказва се, че образът, изграден веднъж, не е достатъчно за агента-потребител, да бъде сигурен участник в играта. Налага се непрекъснато да договоря, утвърждава и преутвърждава позиции, роли, образи; да мобилизира още и още капитали; да надгражда уменията си. Важен извод от културните сценарии е, че агентите не действат/ играят сами, а използват своите трайни и полезни връзки/ социален капитал със своите роднини, съседи, приятели, които подпомагат за неговото участие.

Следствие от проведени наблюдения като изследовател и извършени неформални разговори и интервю, е твърдението ми, че в район „Източен“ институцията "Социално подпомагане" непрекъснато се оказва взаимодействаща с други – формални и неформални институции като семейство, разширено семейство, Неправителствени организации, копирни центрове, лидери при общуването с роми. Тези институции подпомагат взаимодействието между служители и роми в публичното пространство (Приемната на държавната институция и Районът). За това следващата цел е да представя формални и неформални институции, подпомагащи взаимодействието между държавната институция и ромите и да представя какво

разбирам под тях - семейство, разширено семейство, Неправителствена организация/ Фондация, лидер, копирен център, участващи при взаимодействието между държавната институция и ромите. Използват се теории за определяне на това какво имам предвид под всяка една от тях с изключение на копирен център, където представям собственото си разбиране. Тук акцентът е върху посредническата роля на институциите при същото това взаимодействие. Информацията е базирана на теоретичен преглед и изследвания, свързани с отделните институции. При наличието на информация какво разбират събеседниците ми под "неправителствена организация" и други институции, предоставям и нея.

Под „семейство“ разбирам всички типове семейства, независимо дали имат сключен граждански брак или не, независимо дали имат деца или не, вдовица, „сам родител“, „разведена“ с деца независимо от тяхната възраст и дали учат или не (изключение са само децата, които имат вече собствено семейство). Семейството е динамично и променящо се. Като институция, то притежава свои неписани правила, правилности и норми. Понятието „разширено семейство“ използвам в смисъла на Ричли Крейпо (2000: 175), с уговорката, че разширеното семейство не е задължително ангажирано с отглеждането на децата, тъй като такива в семейството може да няма. Неправителствената организация/ фондация използвам в смисъла на Васил Проданов и тя е юридическо лице с нестопанска цел, относително независимо от държавата, възникнало от идеята за гражданското общество като самоорганизация на гражданите, което има медиаторски/ посреднически функции с цел разрешаване на възникнал проблем/ неразбиране (Проданов, 2003: 21-23). Под "копирен център" разбирам местата/ пространствата, обособени за консултиране, попълване на заявления и ксерокопиране на документи. За определяне на понятието "лидер" се дискутират теории на Бойко Мизов (2006), Йосиф Нунев и Румян Сечков (2009). Приемам, че неформалният лидер е този, който се възприема като такъв в общността, а формален - този, който се възприема такъв на държавно ниво. Разграничението е условно и цели разграничението между лидера, който посредничи с институции (формален) и лидер, който посредничи в общността (неформален).

При някои от посочените институции се наблюдава разминаване във възприемането им, разбирането за тях, като например семейството, което се разбира по различен начин при ромите, в концептите, зададени от държавната институция, както и в научната литература. При други се наблюдава, че ромите не знаят какво значат, но знаят каква е тяхната функция (при НПО/ фондация и лидер). При трети,

посредническата функция се оказва на моменти проблемна (както при копирия център). Ролята на формалните и неформалните институции при взаимодействието на роми и държавната институция е посредническа.

ГЛАВА IV. ПОСРЕДНИЧЕСТВО И ПОСРЕДНИЦИ: ФОРМИ И СОЦИАЛНИ РОЛИ

Четвърта глава от текста цели да представи моите дефиниции и основание за избор на понятията "посредничество" и "посредници" и защо не използвам понятието "медиация"; да представи формите на посредничество; да въведе и посредниците - техните роли, образи, функции, задължения, както и да представи ефектите от посредничеството за тях. Тази глава от текста търси отговор на въпросите: Какво е "медиация" и какво е "посредничество"?; Защо "посредничество" и "посредници"?; Кои са формите на посредничество?; Каква е типологията на посредничеството?; Кои са посредниците и какви са техните роли, образи, функции?; Какви са ефектите от посредничеството?. Те са свързани с последната част от задачите, поставени в дисертационния труд: да предоставя теоретична обосновка за използване на понятието "посредничество"; да наблюдавам формите на посредничество; да изведа формите на посредничество; да направя типология на посредничеството; да представя и анализирам ролята, позициите и образите на посредниците.

В началото се дискутират понятията "посредничество" и "медиация", какво означава първото и какво - второто. За тази цел се разглеждат и анализират документи и теории на автори от правото и антропологията/ социалните науки. За определяне на понятието "посредничество" и отграничаване от понятието "медиация" се разглеждат теории и изследвания, основно на Едуард Еванс-Причард (1940), Маргарита Карамихова и колектив (1997) и документи като Закон за медиацията (2004). Основни изводи са, че посредничеството се възприема като синоним на медиацията, но в научната литература и в нормативните актове се употребява основно понятието "медиация". За "медиация" и "медиатор", съответно има ясно дефинирано определение в нормативните актове, което леко се видоизменя в научната литература, но все пак тези определения са пряко свързани с това в нормативните актове. Самият факт на законово определяне на понятията "медиатор" и "медиация" и свързаните с това роли, прави понятията по-тесни, конкретни, ясни, регламентирани за разлика от понятията "посредничество" и "посредник". Понятието "посредничество" респ., е по-широко и

има възможност за приложение извън правото и закона. Въпреки, че в научната литература медиацията често се описва като нова форма за разрешаване на спорове, нейни разновидности се откриват и в ранната история. Тя представлява естественият начин, по който трето лице помага на други лица (две или повече) да се справят с различни проблеми/ конфликти. В правната научна литература тези форми на посредничество/ медиация - в миналото, но и продължаващи днес - се определят като "традиционни" или "неформални". В социалните науки, включително антропологията, се употребява основно понятието "посредничество", което като практика се свързва с поддържането на обществения ред. То невинаги е придружено от експлицитна, ясна дефиниция (особено при съвременните изследвания), а понякога се дава същата дефиниция, каквато е за медиацията, но в правото. Ако условно разделим неформалното посредничество (за разлика от формалното, дефинирано в Закона за медиацията и наричано "медиация" или съдебното) на традиционно и съвременно, бихме могли да кажем, че традиционното посредничество се базира на доверие, авторитет, престиж и неутралитет.

В конкретния случай под "посредничество" разбирам процес на взаимодействие, при който се осъществяват различни видове практики/ дейности (консултиране, превеждане), подпомагащи взаимодействието и комуникацията между две страни (ромите и държавната институция). Посредничеството не свързвам основно с разрешаване на възникнал конфликт. То може да се осъществи винаги, когато има някакво неразбиране, което има възможност да прерасне в конфликт. Посредникът е лицето/ лицата, които осъществяват тези практики. Посредникът е активен, в сравнение с медиатора, който е пасивен, неутрален и не взема страна, не дава съвети. Намесата на посредника във взаимодействието е голяма, той има цел, взема решения, страна и дава съвети. Неговата роля е да интерпретира получената информация от едната страна и да я предаде на другата страна във взаимодействието. Смятам, че при посредничеството няма стандартизирани практики. Практиките са различни в зависимост от спецификата на хората, времето и пространството, което обитават. Те се развиват, променят във времето, не са статични. Ако "традиционното посредничество" е с цел поддържане на социалния ред, в съвременността то има много и различни други форми, цели, причини, отговарящи на времето и пространството, в което се осъществяват.

В главата също така се извеждат, описват и анализират формите на посредничество, а резултатите, придобити от наблюдения и участие в тях, се представят в табличен вид. Формите на посредничество се случват чрез обмен и

конвертиране на капитали. Културният капитал под формата на знание на български език и турски/ ромски език/ диалект се превръща, от една страна, в социален капитал под формата на познанство и близост с повече обитатели на района и служители на институцията "Социално подпомагане", от друга страна, в икономически капитал под формата на попълване на заявления и консултиране срещу заплащане. Притежаването на практика, знания и умения на посредника са двигателя на обмена и конвертирането на капиталите. Посочените социален, културен и икономически капитали се превръщат и символен капитал, който е и всички останали капитали. Обменът на капитали и мрежите съпътстват полето на игра/ взаимодействие при осъществяване на формите на посредничество. Формите на посредничество се осъществяват на различни места - в Приемната и извън нея, от различни посредници, принадлежащи към формалната и неформални институции - охрана, лидери, служители в копирни центрове, член на организация/ фондация, семейство, разширено семейство, социален работник, куриер и непрекъснато при взаимодействието между служители и роми. Формите също са различни - институционални, извън институционални; писмени и устни; чрез превод, консултиране, упътване. Осъществяват се още преди ромите да са „встъпили“ официално в статута си на обекти на социално подпомагане, а понякога и преди да са взели заявление за попълване, както и след това - при всеки възникнал проблем, въпрос, неяснота при общуването, както при общуването на ромите с институцията "Социално подпомагане", така и с други формални институции. Типовете посредничество са: преводач-интерпретатор (устен и/ или писмен), говорител, ориентатор/ навигатор, консултант. Формите на посредничество търпят промени и не са статични в зависимост от практиките, които се приемат в институцията.

В края на главата се представят ролите, образите, задълженията и функциите на посредниците чрез примери от терена, интервюта и наблюдения. Заедно с това се извеждат и ефектите/ последиците от посредничеството и се предлага решение практически те да не водят до недоверие от страна на общността или дори отхвърляне от нея. В тази част въвеждам персонажите, които наричам посредници - охрана, куриер, социален работник, лидер, служител в копирен център, член на семейство/ разширено семейство, член на НПО/ фондация. Целта е да се разбере точно по какъв начин държавната институция влияе върху развитието на различни форми на посредничество между нея и ромите и какви са последствията от тях.

Посочените посредници имат различни роли, заемат различни позиции и осъществяват различни посреднически функции, но те също така са подобни, а

понякога няма и ясно очертани граници между позициите, особено при едни и същи посредници, извършвайки посредничество в различни позиции (например, местният лидер). Много от посредническите функции на посочените посредници са вменени от държавната институция и се изразяват в поредица от символни (даро)обмени – статут, знание, услуга и т.н. Това е показателно, че държавната институция има роля при възникването и влияе на развитието на различни форми на посредничество. Ролята на държавната институция "Социално подпомагане" се състои именно във вменяване на посреднически функции на отделните персонажи - посредници. Тя не само вменява такива функции, а и има властта да ги променя, да им влияе, да ги увеличава или намаля в зависимост от потребностите си, свързани с наличното различие между това какво "казват" експлицитните правила на обществената институция и спецификата на район "Източен" и неговите обитатели роми. Нещо повече, някои от посредническите функции възникват именно поради унифицираща функция на обществения механизъм "социално подпомагане", който сякаш не забелязва наличието на межкултурното, езиково и др. различие между служители и граждани, но на практика съществуват.

Повечето от функциите на посредниците са еднотипни, но не са статични и могат да бъдат променяни - консултират, превеждат/ интерпретират информация, предават писмена или устна информация (пак интерпретирайки я). Това става чрез попълване на заявления, устен превод, писмен превод, консултиране за правата на подпомагане, консултиране във връзка с други формални институции. В зависимост от позицията, посредниците трябва да притежават по писани или неписани правила различни качества и умения. Тези качества и умения зависят от социалния, символния капитал, личната стратегия, престижът, социалният статус. Качествата и уменията на посредниците са свързани със знание (експертно или придобито от опита, културния и/или социалния капитал) и езикова компетентност (владее на български език и на ромски/ турски език/ диалект, като второто е препоръчително за тези роми, нуждаещи се от посредничество, които не владеят български език). Открояват се и местата на посредничество - в приемната и в район "Източен" в Пловдив. Посредниците живеят в същия този район. Между тях се забелязва йерархия в зависимост от доверието към тях от страна на ромите и което е свързано основно с личната стратегия на посредника, важноста на икономическия капитал за него и близостта му до държавната институция. Открояват се прикрити символни борби между посредниците за власт, капитали, престиж и легитимност, посредством разделението "Ние" - "Те".

Ролята на посредника със самия факт, че той е част от общността, от една страна, и има допир до държавната институция, от друга страна, е гранична - между държавната институция и ромите, между ромите и други институции. Той винаги е в позиция между двете страни, за които осъществява посредничество. Често посредникът може да се окаже "чужд" сред "свои" (по Алфред Шютц, 1999), колкото по-близка е позицията му до държавната институция, губейки по този начин доверието на останалите обитатели на Района. Следователно, ефектите от посредничеството, осъществявано точно по този начин и точно от тези персонажи (с изключение на семейството и разширеното семейство) водят/ могат да доведат до загуба на доверие, престиж, конфликти, които стигат дори до физически саморазправи, а дори и отхвърляне от общността, възприемайки посредника като "доносник" на служителя и стигайки максимално чуждостта. Смятам, че всички тези последици за посредниците се състоят във факта, че те в нито един от случаите не са неутрални - или изначално са заели страната на обитателите на район "Източен" в Пловдив, бидейки част от тях, или на държавната институция, бидейки част от нея. Точно това ги поставя и на границата - те са между едните и другите, но в крайна сметка се оказват нито съвсем от едните, нито съвсем от другите при определени обстоятелства на загуба на доверие. Тези последици от описаните форми на посредничество смятам, че могат да бъдат преодолени или поне сведени до минимум, ако се удържат етични принципи, безпристрастност, неутралност на посредника, така че да не бъде обект на физически нападки, вербални обиди, да запази престижа и мястото в общността, доверието на страните, между които посредничи. Това би било възможно, ако не е част от общността, за която посредничи, или част от държавната институция.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящата тема на изследване, свързана с посредничество между роми и институции, е само една малка част от по-голяма тема, която се надявам да бъде интерес и за други изследователи, тъй като качествени изследвания, свързани с нея в България няма. Тя обхваща конкретна държавна/ обществена институция - "Социално подпомагане" (и то само конкретен отдел от нея - "Социална закрила") в определено пространство - район "Източен" в гр. Пловдив и определена част от обществото - роми. Допускам, че форми на посредничество (подобни и/или различни) могат да бъдат наблюдавани във всяко едно общество при взаимодействието му с институции, били те

формални или неформални. Съответно, проблемите, свързани с осъществяването на посредничество, биха могли да бъдат подобни и/или различни. Допускането ми се базира на факта, че има различие между хората, което често остава неразбрано от макрообществото, а от институциите - дори някак отхвърлено като съществуващо. Това различие, било то межкултурно, езиково, религиозно, свързано с начина на живот и мислене/ възприятия, води до неразбиране, а понякога и до конфликтни ситуации, ако то не бъде обяснено, разяснено, дори договаряно, интерпретирано. Точно в тези ситуации на помощ идва посредничеството или медиацията (ако има въведена официално такава процедура при наличието на даден проблем, конфликт или неразбиране).

Когато няма процедура по медиация, която да подпомага взаимодействието между институцията и ромите от район "Източен", допуснах, че има форми на посредничество, които компенсират липсата на първото. Нещо повече, институцията също може да влияе, заради начина си на функциониране, върху появата и развитието на форми на посредничество. Спрямо споменатите допускания, се оформи и хипотезата на изследването - институцията "Социално подпомагане" влияе върху развитието на различни форми на посредничество между нея и ромите. Във връзка с изследователския въпрос - Каква е ролята на обществения механизъм „социално подпомагане“ за възникването и развитието на различни форми на посредничество между държавната институция и ромите? - и вече допуснала, че държавната институция има влияние върху формите на посредничеството, са определени и задачите на текста, както и въпросите, свързани с тях.

Държавната институция "Социално подпомагане" и социалната политика, от която е част, и нейното функциониране още в началото на своето развитие, а и след това се нуждае от посредничество, за да се вгледа в други нуждаещи се, освен военноинвалиди и сираци. За това е показателно и появата на професията социален работник, който е смятан за медиатор между обществото и държавата. Социалното подпомагане е съпътствано и с реформи, които водят до настоящото функциониране на държавната институция. Анализирването на функционирането на държавната институция "Социално подпомагане", както съветва и Вебер, за да бъде разбрана, води до извода, че тя унифицира, уеднаквява, създава образи, идентифицира, именува. Тя има властта да го направи по силата на законите, с които борави. Тези закони и правилници, обаче не се съвместяват с ромите и техния начин на живот, с възприятията им за работа и труд, различни концепти и понятия, като семейство, безработен и т.н.

Това че институцията "Социално подпомагане" притежава посочените по-горе функции - унифицира, уеднаквява и т.н., не означава, че хората по презумпция са еднакви и всъщност успява, дори и да не са еднакви, да ги уеднакви. Напротив, те играят двойна игра (по Бурдийо), за да се вмъкнат в образите, ролите и рамките, наложени им през закон и правилник (за социално подпомагане), за да отговарят на условията за подпомагане. Взаимодействието между служители и роми, анализирано в текста на базата на игра, която има собствено време-пространство, цел, залози и пр., е основано на неразбиране между тях, което се състои в различия като език, начина на живот, възприятията, концептите и понятията, културата. Посочените обстоятелства, свързани с различието между служители и роми, показват необходимостта от практикуване на различни форми на посредничество при отсъствие на възможността за практикуване на медиация, свързана с точно такъв вид проблеми, безпристрастна и неутрална като процедура, както повелява и Закона за медиацията.

Посредничество така или иначе съществува между ромите и държавната институция в образа на служителя в копирния център, лидера, семейството и разширеното семейство, член на НПО/ фондация. Има, обаче форми на посредничество, които са пряко повлияни от институцията "Социално подпомагане" и се отразяват в приписването на посреднически задължения и функции на куриери и охрана, които по презумпция не са включени в длъжностите им. Например, куриерът предава съобщения на роми, но официално не би следвало да превежда, попълва заявления, ориентира служителя. Охраната би трябвало да следи за спазването на реда пред Приемната в район "Източен", а не да превежда, консултира, интерпретира. Тези функции на посочените посредници са определени от служители на институцията (главни социални работници или социални работници). Това показва, че институцията влияе върху възникването и развитието на нови форми на посредничество в обществото, което потвърждава, заедно с проследяването на историята и развитието на социалната политика и подпомагането на нуждаещите се, поставената хипотеза в *Увода*. Ролята на обществения институт "Социално подпомагане" за възникването и развитието на новите форми на посредничество се състои именно във вменияването на посреднически функции на различните, посочени от мен като посредници.

Посредничеството като процес на взаимодействие при наличие на конфликти и/или неразбиране, така или иначе съществуващо, откакто съществува социалната организация, няма да спре своето съществуване с въвеждането на медиацията, но то може да не доведе до толкова негативни последствия самите посредници, които, като

намиращи се на границата между държавната институция и общността, могат да бъдат отхвърлени от втората. Например, майката, бабата, лелята (членовете на семейството или разширеното семейство) не спират да участват във взаимодействието с институцията, но доверието към тях не се губи, както показват примерите ми, тъй като те не са по никакъв начин обвързани с институцията, така както са куриерите и охраната. Така, възможно практическо решение на проблемите и предизвикателствата за посредниците, е въвеждането на регламентирана процедура по медиация, която да бъде неутрална и безпристрастна, да има експлицитни етични принципи, които посредниците да следват. Това означава, че тя не следва да бъде нито част от държавната институция, нито част от общността.

Медиацията става все по-необходима в нашето общество, както за разрешаване на конфликти, така и на кризи, интерпретиране на информация, обясняване и пр. Тя е практическо решение за много от проблемите и неразбирателствата в нашето общество. Медиацията има много и различни видове - социална, семейна, културна и пр. Това позволява приложението ѝ в множество аспекти от живота на хората. Смятам, че би била полезна за всяка една институция, която по презумпция не дели хората, за нея всички са еднакви, всички са граждани, но на практика хората не са еднакви и в това няма нищо неестествено. Напротив, медиацията прави възможно безпроблемното съществуване на различията.

Засягайки една "модерна" тема - медиацията и една "традиционна" тема - посредничеството, както и често дискутираното взаимодействие между институции и роми (кое, как и защо не се получава), това изследване на случай предлага обвързаност между темите, а именно чрез описание на взаимодействието, анализиране на функционирането на институцията, ролята и образите на участниците във взаимодействието, ефектите от него, на една конкретна територия - район "Източен" в гр. Пловдив, която не е само физическа, но и социална и символна. Тази обвързаност смятам, че би могла да подпомогне практически работата във всяка една институция с различните общности в обществото, така че никой от участниците в процеса на взаимодействието/ посредничеството да не се окаже граничен, или поставен в ситуации, които представляват трудност за съжителството в същата тази общност.

Приноси на дисертационния труд

1. Изследването очертава ново изследователски поле и е пригодно за антропологията на институциите в България с извършения теоретичен преглед на понятието "институция" и институционален анализ на формална и неформални институции, които си взаимодействат в конкретна територия – район „Източен“, гр. Пловдив.
2. Изработен е теоретичен и изследователски модел за изучаване и анализ на формите на посредничество между институции и граждани от антроположка гледна точка. Дискутирани са разликите между "посредничество" и "медиация" като научен проблем за изследване на специфични форми на социално взаимодействие.
3. Дисертационният труд предлага модел за изследване и анализ на институция, основан на автоетнография и наблюдение с участие, който може да бъде приложен при изследване и на други институции. Дискутирани са етични и научни аспекти на работата на антрополога, който работи в институцията и провежда теренно изследване.
4. Дисертационният труд обогатява полето на градската антропология в България, като ги допълва с изследване на социалните взаимоотношения и формите на посредничество в определена градска територия.
5. Принос на изследването е предложената типологизация на формите на посредничество и културните сценарии на взаимодействието между институции и роми.
6. Изследването може да се използва при формулирането и прилагането на местни и/или национални политики, отнасящи се до ромите, а и до обществото като цяло, в т.ч. за подпомагане на работата на различни институции.
7. Предложени са възможни практически решения за предизвикателствата и проблемите на посредниците.

Използвана библиография в автореферата

- Алваджиев, Н. 2015. *Пловдивска хроника (1900-1912)*. Пловдив: "Летера".
- Арент, Х. 1997. *Човешката ситуация*. София: „Критика и хуманизъм”.
- Асенов, Б. 1996. *Възродителният процес и ДС*. София.
- Ахмед, Д. 2003. Име, преименуване и двойствена идентичност (Българските турци по време на „Възродителния процес”). В: *Социологически проблеми*, 1-2, 166-178.
- Бурдийо, П. 1993. *Казани неща*. София: УИ „Св. Климент Охридски”.
- Бурдийо, П., Л. Вакан. 1993. *Въведение в рефлексивната антропология*. София: ИК "Критика и хуманизъм".
- Бурдийо, П. 1997. *Практическият разум: Върху теорията на дейността*. София: ИК „Критика и хуманизъм”.
- Бурдийо, П. 2003. Социалният капитал. В: *Социологически проблеми*, 1-2, стр. 69-86.
- Бурдийо, П. 2005. *Практическият усет*. София: Издателство „Фигура”.
- Бюксеншютц, У. 2000. *Малцинствената политика в България: политиката на БКП към евреи, роми, помаци и турци 1944-1989*. София: „Международен център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия”.
- Вебер, М. 1992. *Социология на господството. Социология на религиите*. София: Университетско издателство „Св. Кл. Охридски”.
- Венков, Н. и др. 2017. *Доклад от картографиране на кв. Столипиново*. Пловдив: Swiss-Bulgarian Cooperation Program - Program for the Promotion of Social Inclusion of Roma and Other Vulnerable Groups.
- Гофман, Ъ. 2000. *Представянето на Аз-а във всекидневието*. София: Издателска къща „Петър Берон”.
- Грекова, М. 2001. *Малцинство: социално конструиране и преживяване*. София: „Критика и хуманизъм”.
- Грекова, М. 2017. *Общност с другия. Лекции по социология на социалните общности*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”.
- Груев, М. А. Пашова, Й. Нунев. 2019. *„Възродителният процес” – памет и заличаване*. Берлин: Екстаз
- Димова, Д., И. Кусев. 2003. *Социална политика и социални дейности. Анализи, есета и технологии*. София: Тракия-М.
- Дъглас, М. 2004. *Как мислят институциите*. София: „41Г” ЕООД.

- Дъглас, М.** 2005. *Чистота и опасност. Анализ на понятията за омърсяване и табу.* София: ЛИК.
- Елчинова, М.** 1995. Телесни измерения на етническото. В: *Български фолклор*, 3, 42-55.
- Карамихова, М. и др.** 1997. *Кварталът и хората. Столипиново: Началото на една дълга промяна.* София: Фондация С.Е.Г.А.
- Крейпо, Р.** 2000. *Културна антропология. Как да разбираме себе си и другите.* София: „ЛИК“.
- Лижежа, Ж-П.** 1996. *Роми, цигани, чергари.* София: Информационен и документален център на Съвета на Европа.
- Марушиакова, Е., В. Попов. (съст.).** 2007. *Студии Романи*, Т. VII. София: „Парадигма“.
- Марушиакова, Е., В. Попов.** 2012. *Цигани в Източна Европа: Курс лекции.* София: „Парадигма“.
- Мизов, Б.** 2006. *Българските цигани. (Бит, Душевност, Култура)*, Т. 1-2. София: „Авангард Прима“.
- Николова, В., Р. Стоянова (съст.).** 1997. *Дарителство и дарителски фондации в България 1878-1951. Законови актове и административни разпоредби.* София: „Съюз на българските фондации и сдружения“.
- Николова, В., Р. Стоянова.** 2009. *Споделената отговорност. Гражданските организации, държавата и институциите за обществени грижи в България (1878-1939).* Военно издателство.
- Нунев, Й., Р. Сечков.** 2009. *Неформалният лидер в ромската общност.* София: Фондация С.Е.Г.А.
- Пампоров, А.** 2006. *Ромското всекидневие в България.* София: Международен център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия.
- Пампоров, А., И. Йорданов и др.** 2008. *Ромите в България. Информационен справочник.* София: Институт „Отворено общество“.
- Попов, В.** 1994. Циганите в България и тяхното етническо самосъзнание. В: *Аспекти на етнокултурната ситуация в България.* София: Асоциация АКСЕС, 123-128.
- Проданов, В.** 2003. *Гражданското общество и глобалният капитализъм.* София: "Христо Ботев".
- Саздов, Д.** 2008. *Социална политика в законодателството на демократична България (1880-1912 г.).* София: УИ „Стопанство“.

- Тилкиджиев, Н.** 2008. Методологическият подход към ромите и другите етноси: политика за етноса или политика за еманципация на индивида. В: Томова, И. (съст.) *Социологически проблеми*, специален брой, 7-23.
- Тилкиджиев, Н., В. Миленкова, К. Петкова, Н. Милева.** 2009. *Отпадащите роми*. София: Институт „Отворено общество“.
- Тилкиджиев, Н., В. Миленкова, Т. Неделчева, С. Д. Христова, К. Петкова, Н. Милева.** 2011. *Успелите роми*. София: „Изток-Запад“.
- Тодоров, Н.** 1972. *Балканският град XV – XIX век: Социално-икономическо и демографски развитие*. София: Наука и изкуство.
- Томова, И.** 1995. *Циганите в преходния период*. София: Международен център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия.
- Томова, И.** 1998. Роми. В: *Общности и идентичности в България*, А. Кръстева (съст.). София: Петексон, 329-355.
- Томова, И., А. Пампоров и В. Миленкова.** 2007. *Социално-икономическото положение на уязвими етнически малцинства в България*. София: Институт по социология при БАН. В:
<http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=87&id=872> [последно посетен на 23.07.2019 г.].
- Фотев, Г.** 1994. *Другият етнос*. София: АИ „Марин Дринов“.
- Хабермас, Ю.** 1995. *Структурни измерения на публичността*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Чавдарова, А.** 2007. *История на социалната работа*. София: "Булхебра".
- Шютц, А.** 1999. *Чужденецът*. София: ЛИК.
- Bourdieu, P.** 1986. The forms of capital, In: *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Ed. by J.G.Richardson. New York: Greenwood Press, 241- 258.
- Evans-Prichard, E. E.** 1940. *The Nuer: A description of the mode of livelihood and political institutions of a Nilotic people*. London: Oxford University Press.
- Goffman, E.** 1961. The Characteristics of Total Institutions. In: *Symposium on Preventive and Social Psychiatry*, 15-17, April 1957, Walter Reed Army Institute of Research, Washington, D.C., 312-338. In:
https://is.muni.cz/el/1423/podzim2009/SOC139/um/soc139_16_Goffman.pdf [last visited 02.07.2018].

Сайтове

Длъжностна характеристика на здравния медиатор. 2008. В:

http://www.zdravenmediator.net/index.php?pagetype=text&page_id=38 [последно посетен на 16.08.2018 г.].

Документи

Етичен кодекс на Българската асоциация на социалните работници. В:

<http://socialaffairsru.weebly.com/104510901080109510771085-108210861076107710821089-10851072-108910861094108010721083108510801103-10881072107310861090108510801082.html>. [последно посетен на 12.11.2018 г.].

Закон за медиацията. Обн. ДВ. бр.110 от 17 Декември 2004г., изм. ДВ. бр.86 от 24 Октомври 2006г., изм. ДВ. бр.9 от 28 Януари 2011г., изм. ДВ. бр.27 от 1 Април 2011г. В:

<http://lex.bg/laws/ldoc/2135496713> [последно посетен на 28.01.2017 г.].

Закон за социално подпомагане. Обн. ДВ. бр.56 от 19 Май 1998г., изм. ДВ. бр.45 от 30 Април 2002г., изм. ДВ. бр.120 от 29 Декември 2002г., изм. ДВ. бр.18 от 28 Февруари 2006г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006г., изм. ДВ. бр.105 от 22 Декември 2006г., изм. ДВ. бр.52 от 29 Юни 2007г., изм. ДВ. бр.59 от 20 Юли 2007г., изм. ДВ. бр.58 от 27 Юни 2008г., изм. ДВ. бр.14 от 20 Февруари 2009г., изм. ДВ. бр.41 от 2 Юни 2009г., изм. ДВ. бр.74 от 15 Септември 2009г., изм. ДВ. бр.15 от 23 Февруари 2010г., изм. ДВ. бр.9 от 28 Януари 2011г., изм. ДВ. бр.51 от 5 Юли 2011г., изм. и доп. ДВ. бр.32 от 24 Април 2012г., изм. ДВ. бр.15 от 15 Февруари 2013г., изм. ДВ. бр.66 от 26 Юли 2013г., изм. ДВ. бр.98 от 28 Ноември 2014г., изм. и доп. ДВ. бр.8 от 29 Януари 2016г., изм. ДВ. бр.85 от 24 Октомври 2017г., изм. ДВ. бр.7 от 19 Януари 2018г., изм. ДВ. бр.17 от 23 Февруари 2018г., доп. ДВ. бр.77 от 18 Септември 2018г., изм. и доп. ДВ. бр.91 от 2 Ноември 2018г. В:

<http://lex.bg/laws/ldoc/2134405633> [последно посетен 03.07.2019].

Закон за териториалното деление на Столичната община и големите градове. Обн. ДВ. бр.66 от 25 Юли 1995г., изм. ДВ. бр.80 от 8 Септември 1995г., изм. ДВ. бр.90 от 15 Октомври 1999г., изм. ДВ. бр.31 от 10 Април 2018г. В:

<https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2133624321> [последно посетен 11.07.2019].

Кодекс за поведение на служителите в държавната администрация. Обн. ДВ. бр.53 от 22 Юни 2004г. В:

<http://www.lex.bg/laws/ldoc/2135486505> [последно посетен на 28.01.2017].

Конституция на Република България. Обн. ДВ. бр.56 от 13 Юли 1991г., изм. ДВ. бр.85 от 26 Септември 2003г., изм. ДВ. бр.18 от 25 Февруари 2005г., изм. ДВ. бр.27 от 31 Март 2006г., изм. ДВ. бр.78 от 26 Септември 2006г., изм. ДВ. бр.12 от 6 Февруари 2007г., изм. и доп. ДВ. бр.100 от 18 Декември 2015г. В:

<https://www.lex.bg/laws/ldoc/521957377> [последно посетен на 16.08.2018 г.].

Правилник за прилагане на Закона за социално подпомагане. Обн. ДВ. бр.133 от 11 Ноември 1998г., изм. ДВ. бр.38 от 23 Април 1999г., изм. ДВ. бр.42 от 5 Май 1999г., доп. ДВ. бр.112 от 23 Декември 1999г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2000г., изм. ДВ. бр.48 от 13 Юни 2000г., изм. ДВ. бр.98 от 1 Декември 2000г., попр. ДВ. бр.100 от 8 Декември 2000г., изм. ДВ. бр.19 от 2 Март 2001г., изм. ДВ. бр.97 от 13 Ноември 2001г., изм. ДВ. бр.26 от 12 Март 2002г., доп. ДВ. бр.46 от 7 Май 2002г., изм. ДВ. бр.81 от 23 Август 2002г., изм. ДВ. бр.118 от 20 Декември 2002г., изм. ДВ. бр.40 от 29 Април 2003г., изм. ДВ. бр.115 от 30 Декември 2004г., изм. ДВ. бр.31 от 8 Април 2005г., изм. ДВ. бр.103 от 23 Декември 2005г., изм. ДВ. бр.54 от 4 Юли 2006г., изм. ДВ. бр.93 от 17 Ноември 2006г., изм. ДВ. бр.101 от 4 Декември 2007г., изм. ДВ. бр.26 от 7 Април 2009г., изм. ДВ. бр.27 от 9 Април 2010г., изм. ДВ. бр.41 от 1 Юни 2010г., изм. ДВ. бр.43 от 8 Юни 2010г., изм. ДВ. бр.45 от 15 Юни 2010г., изм. ДВ. бр.50 от 2 Юли 2010г., изм. ДВ. бр.63 от 16 Август 2011г., изм. и доп. ДВ. бр.17 от 21 Февруари 2013г., изм. ДВ. бр.73 от 20 Август 2013г., изм. и доп. ДВ. бр.55 от 4 Юли 2014г., изм. и доп. ДВ. бр.63 от 18 Август 2015г., изм. и доп. ДВ. бр.89 от 11 Ноември 2016г., изм. ДВ. бр.17 от 21 Февруари 2017г., изм. и доп. ДВ. бр.89 от 7 Ноември 2017г. В:

<http://www.lex.bg/laws/ldoc/-13038592> [последно посетен 03.07.2019].

Anthropological Association May 1971. In:

<http://www.americananthro.org/ParticipateAndAdvocate/Content.aspx?ItemNumber= 1656>.

[last visited 12.11.2018].

Association of Social Anthropologists of the UK and the Commonwealth (ASA). Ethical Guidelines for good research practice. In:

<https://www.theasa.org/downloads/ASA%20ethics%20guidelines%202011.pdf>. [last visited

12.11.2018].

Code of Ethics of the National Association of Social Workers. In:

<http://socialworkers.org/pubs/code/code.asp> [last visited 12.11.2018].

**Principles of Professional Responsibility Adopted by the Council of the American
Statement of Ethical Principles. In:**

[http://www.ifsw.org/cm_data/Ethics_in_Social_Work_Statement_of_Principles -
to be publ 205.pdf](http://www.ifsw.org/cm_data/Ethics_in_Social_Work_Statement_of_Principles_-_to_be_public_205.pdf). [last visited 12.11.2018].

Публикации по темата на дисертационния труд

Петрова, П. 2017. Всекидневно институционално взаимодействие със събеседници в антропологическата теренна работа. В: *Психологични изследвания*, Т. 20, кн. 1, 169-175.

Петрова, П. 2018. Етични граници при провеждане на антропологическо изследване в институция. В: Кисикова, М., Д. Парушева (Съст.). *Възможни и невъзможни терени на етнологията/антропологията*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски”, 85-96:

<https://logos.uni->

[plovdiv.net/documents/35514/0/%D0%92%D0%AA%D0%97%D0%9C%D0%9E%D0%96%D0%9D%D0%98%20%D0%98%20%D0%9D%D0%95%D0%92%D0%AA%D0%97%D0%9C%D0%9E%D0%96%D0%9D%D0%98%20%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%98.pdf/a38a3973-df03-48cd-808f-ee92b7dd6e9a](https://logos.uni-plovdiv.net/documents/35514/0/%D0%92%D0%AA%D0%97%D0%9C%D0%9E%D0%96%D0%9D%D0%98%20%D0%98%20%D0%9D%D0%95%D0%92%D0%AA%D0%97%D0%9C%D0%9E%D0%96%D0%9D%D0%98%20%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%98.pdf/a38a3973-df03-48cd-808f-ee92b7dd6e9a)

Петрова, П. 2018. Езикът като граница при взаимодействието между институцията и ромите. В: Карамихова, М. (Съст.) *Материалните и нематериалните граници. Изследване на процесите на конструиране на граници*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий”, 206-218.